

ÜSTÜN ZEKALİ OLAN VE ÜSTÜN ZEKALİ OLMAYAN ÖĞRENCİLERİN BENLİK ALGISI VE EBEVEYNLERİNİN ÇOCUK YETİŞTİRME STİLLERİ ÜZERİNE BİR YAPISAL EŞİTLİK MODELLEMESİ*

Arş. Gör. Bilge BAKIR AYĞAR *bilgebakir23@gmail.com*
Doç. Dr. Mehmet GÜNDOĞDU *mhgundogdu@gmail.com*

Problem Durumu

Zeka, psikoloji biliminde tartışma konusu olan önemli konulardan biridir. Zeka kavramı üzerinde 19. yy'dan beri birçok araştırma yapılmasına rağmen, zeka tanımı üzerine henüz kesin bir yargıya varılamamıştır. Bu sebeple zeka üzerine birçok farklı tanım yapılmıştır. Gardner (1993), zekayı, bir kişinin bir veya birden fazla kültürde değer bulan bir ürün ortaya koyma kapasitesi, çözüm aranan yeni problemleri keşfetme yeteneği olarak tanımlamıştır. Wechsler (1981) ise zekayı, bir bütün olarak gayeli hareket etme, mantıki düşünme ve çevresine etki edebilme konularında bireyin genel bir kapasitesi olarak tanımlamıştır (Özguven, 2011). Zeka kavramına ilişkin ortak bir yargının olmaması üstün zeka, üstün yetenek kavramları konusunda da kesin bir tanımın olmamasına yol açmıştır. 1972'deki Marland Raporu'nda yapılan üstün zekalı tanımı, birçok ülkede kaynak olarak kabul edilen ve üstün bireylere karşı farklı bir açıdan bakılmasını sağlayan bir tanım olarak ortaya çıkmıştır. Bu tanıma göre üstün zekalı; "Seçkin yeteneklerinden dolayı, yüksek seviyeli iş yapmaya yeterli olduğu, bu alanda profesyonel olarak bilinen kimseler tarafından belirlenmiş çocuk" tur (Marland, 1972).

Benlik algısı kavramı, insanın kendisini görüş ve algılayış biçimi olarak tanımlanır ve bir gelişim süreci içerisinde ele alınır. Cüceloğlu (2000), kişilik kavramının bir parçası olan benlik kavramını, başkalarının bireye yansıttığı özellikler, kendisi hakkında yaptığı gözlemler, çevreden elde ettiği bilgiler doğrultusunda bireyi diğerlerinden ayırt edici özellikler bütünüdür olarak ifade etmektedir. Bir başka tanıma göre benlik algısı; bireyin yaşamı boyunca edindiği deneyimleri, çevresel faktörler ve kişiliği etkileyen etmenler ile bunlara bağlı olarak kişinin kendisine karşı geliştirdiği olumlu ve olumsuz yargıların tümüdür (Demoulin, 1999). Üstün yetenekli çocuklarda benlik kavramına bakıldığında, üstün yetenekli olmayanlardan farklı olduğu göze çarpmaktadır. Bazı araştırmacılar üstün zekâlı ve yetenekli çocukların benlik saygısının daha erken geliştiğini öne sürmektedirler. Bu durum onların diğer çocuklardan farklı olduklarının farkına varmalarını hızlandırmaktadır.

Çocuk yetiştirme stilleri ise benlik kavramıyla yakından ilişkilidir. Ebeveynlerin benimsedikleri çocuk yetiştirme stillerinin, çocukların benlik algılarını etkilediği düşünülmektedir. Çocuk yetiştirme stillerine ilişkin birçok sınıflama bulunmaktadır fakat bu konuda yapılan sınıflamalardan, Maccoby ve Martin'in (1983), geliştirdiği iki boyut ve dördümlü tipolojisi yaygın olarak kabul gören sınıflandırmadır (Gracia ve Garcia, 2009).

- Otoriter Tutum
- Demokratik Tutum
- İzin verici/şımartan Tutum
- İzin verici/ihmalkar Tutum

Bu sınıflamaya bakıldığında otoriter ebeveynler çocuklarına karşı bir yandan talep ve kontrol edici davranışlar sergilerken diğer taraftan duyarsız-ilgisiz ve reddedici davranmaktadırlar.

Demokratik ebeveynler, her iki boyut açısından da üst düzey özellik gösterirler, çocuklarına karşı hem talep ve kontrol edici, hem de duyarlı ve kabul edici davranışlar sergilerler.

İzin verici/şımartan ebeveynler üst düzeyde duyarlılık/kabul ilgi ve düşük düzeyde kontrol/talebe sahiptirler. Diğer taraftan izin verici/ihmalkâr ebeveynler her iki düzeyde de düşük düzeyde özellik gösterirler.

Çocukların benlik gelişimleri ve kendilerine ilişkin benlik algılarının oluşması aile ortamında başlar. Aile ortamı, çocukların gelişimleri açısından en önemli yerdir. Bu araştırmada da üstün zekalı olan

* Bu çalışma, Doç. Dr. Mehmet GÜNDOĞDU danışmanlığında yüksek lisans tezi çalışması kapsamında üretilmiş olup Mersin Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Projesi BAP-EBE RPDB (BB) 2014-4 YL protokol nolu yüksek lisans tezi araştırma projesi olarak desteklenmiştir.

ve üstün zekalı olmayan öğrencilerin ebeveynlerinin çocuk yetiştirme stillerinin öğrencilerin benlik algılarına etkisinin ortaya konması amaçlanmıştır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada, üstün zekalı olan ve üstün zekalı olmayan öğrencilerin ebeveynlerinin çocuk yetiştirme stillerinin öğrencilerin benlik algılarına etkisinin ortaya konması amaçlanmıştır. Ayrıca öğrencilerin benlik algılarının öğrencilerin üstün zekalı olma ya da olmama durumu ile cinsiyete göre farklılaşma düzeyinin ve ebeveynlerin çocuk yetiştirme stillerinin çeşitli değişkenlere (eğitim düzeyi, çocuklarının üstün zekalı olup olmama durumu) göre farklılaşma düzeyinin saptanmasına odaklanılmıştır.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, üstün zekalı ve üstün zekalı olmayan öğrencilerin benlik algıları ve ailelerinin çocuk yetiştirme stillerinin betimlenerek çeşitli değişkenlere (zeka tanısı alma durumu, ailenin mesleği, eğitim durumu, vb.) göre farklılaşma durumunun saptanması ve ailelerin çocuk yetiştirme stillerinin öğrencilerin benlik algılarına etkisinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bilimin amacı, tanımlamak, açıklamak ve tahmin etmektir (Greenberg, 1986). Betimsel yöntemler ise belirli bir olgunun özelliklerini tanımlamada önemli bir rol oynar (Heppner, Wampold ve Kivlighan, 2013). Bu araştırmada ise betimsel yöntem olan nedensel karşılaştırmalı yöntem kullanılmıştır. Bu yöntemle iki veya daha fazla grup arasında farklılık olup olmadığı, değişkenler arasında bir ilişkinin olup olmadığı araştırılmaktadır. Nedensel yaklaşım betimleme ve tahmin etmeye dönük araştırma hedeflerine ulaşılmasında etkili bir yöntemdir (Christensen, Johnson ve Turner, 2015; Balcı, 2011). Son yıllarda yaygın olarak kullanılan YEM, özellikle değişkenler arasındaki ilişkilerin değerlendirilmesinde, kuramsal modellerin geliştirilmesi ve sınanmasında kullanılır (Çelik ve Yılmaz, 2013). Araştırmada, YEM ile üstün zekalı ve üstün zekalı olmayan öğrencilerin ailelerinin sergilediği çocuk yetiştirme stillerinin öğrencilerin benlik algılarını etkileyen bir modelin test edilmesi amaçlanmıştır.

Evren Örneklem

Araştırmanın evrenini, Mersin ilinde 2014-2015 eğitim-öğretim yılında Mersin Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı BİLSEM’de ve ortaokullarda öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise, BİLSEM’de yarı zamanlı öğrenim gören 5. ve 6. sınıf öğrencileri ve Aliye Pozcu Ortaokulu, Mezitli Belediyesi Ortaokulu, Çankaya Ortaokulu ve Namık Kemal Ortaokulu öğrencisi toplam 415 öğrenci oluşturmaktadır. Öğrenciler seçkisiz örnekleme yoluyla okullardan her şubeden iki sınıf alınarak belirlenmiştir. Çalışma grubunu oluşturan ortaokul öğrencilerin 223’ü erkek (%53,7), 192’si kızdır (%46,3).

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada kullanılan Offer Benlik İmgesi Ölçeği (Kısa Formu), Çocuk Yetiştirme Stilleri Ölçeği ve araştırmacı tarafından hazırlanan Demografik Bilgi Anketi kullanılmıştır.

Bulgular

Araştırma sonucunda, üstün zekalı öğrenciler ile üstün zekalı olmayan öğrencilerin benlik algıları arasında anlamlı fark bulunmuştur ($U=13473,500$, $p<0,05$). Üstün zekalı olmayan öğrencilerin benlik algıları, üstün zekalı öğrencilerin benlik algılarından daha düşüktür. Üstün zekalı olan ve üstün zekalı olmayan öğrencilerin benlik algıları ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır ($U=1618,500$, $p>0,05$). Üstün zekalı olan ve üstün zekalı olmayan öğrencilerin annelerinin benimsedikleri çocuk yetiştirme stilleri ile eğitim durumu arasındaki bu farkın anlamlı olduğu görülmüştür $\{x^2(sd=18, n=415)=37,38, p<0,05\}$. Üstün zekalı olan ve üstün zekalı olmayan öğrencilerin babalarının benimsedikleri çocuk yetiştirme stilleri ile eğitim durumu arasındaki bu farkın anlamlı olduğu görülmüştür $\{x^2(sd=18, n=415)=37,38, p<0,05\}$. Ancak farkın çok küçük düzeyde olduğu görülmektedir ($p=0,043$). Üstün zekalı olan ve üstün zekalı olmayan öğrencilerin annelerinin benimsedikleri çocuk yetiştirme stilleri ile eğitim durumu arasındaki bu farkın anlamlı olduğu görülmüştür $\{x^2(sd=18, n=415)=37,38, p<0,05\}$. Üstün zekalı olan ve üstün zekalı olmayan öğrencilerin babalarının benimsedikleri çocuk yetiştirme stilleri ile eğitim durumu arasındaki bu farkın anlamlı olduğu görülmüştür $\{x^2(sd=18, n=415)=37,38, p<0,05\}$. Ancak farkın çok küçük düzeyde olduğu görülmektedir ($p=0,043$).

Son olarak da kurulan YEM’de, üstün zekalı olan ve üstün zekalı olmayan öğrencilerin anne ve babaların benimsediği çocuk yetiştirme stilleri öğrencilerin benlik algılarını anlamlı düzeyde açıklamaktadır ($x^2=12497,78$ $sd=4274$ $p=0,00000$, $RMSEA=0,068$, $NFI=0,81$, $NNFI=0,88$, $RMR=0,18$, $CFI=0,88$, $GFI=0,61$ ve $AGFI=0,59$). İki grup ayrı ayrı incelendiğinde, üstün zekalı öğrencilerin ebeveynlerinin benimsediği çocuk yetiştirme stilleri öğrencilerin benlik algılarını anlamlı düzeyde açıklamamaktadır ($x^2=7119,69$ $sd=4089$ $p=0,00000$ $RMSEA=0,078$, $GFI=0,44$, $AGFI=0,41$, $CFI=0,74$, $NNFI=0,74$, $NFI=0,61$ ve $RMR=0,24$). Fakat üstün zekalı olmayan öğrencilerin ebeveynlerinin benimsediği çocuk yetiştirme stilleri öğrencilerin benlik algılarını anlamlı düzeyde açıklamaktadır ($x^2=9297,07$ $sd=4273$ $p=0,00000$ $RMSEA=0,063$, $NFI=0,74$, $NNFI=0,85$, $RMR=0,18$, $CFI=0,86$, $GFI=0,60$ ve $AGFI=0,58$).

Sonuç

Araştırma sonucunda, genel olarak anne ve babanın benimsediği çocuk yetiştirme stillerinin öğrencilerin benlik algıları ile ilişkili olduğu söylenebilir.

Benlik algısı yüksek olan üstün zekalı öğrencilerin annelerinin izin verici/şımartan stile sahip oldukları; benlik algısı düşük olan öğrencilerin annelerinin ise izin verici/ihmalkar stile sahip oldukları görülmüştür.

Yüksek benlik algısına sahip üstün zekalı olmayan öğrencilerin annelerinin ve babalarının izin verici/şımartan stil benimsedikleri görülmektedir. Düşük benlik algısına sahip olan öğrencilerin ise annelerinin izin verici/ihmalkar stil, babalarının otoriter stil benimsedikleri görülmüştür.

Üstün zekalı öğrencilerin benlik algılarının üstün zekalı olmayan öğrencilerden daha yüksek olduğu saptanmıştır. Üniversite mezunu anne ve babaların çoğu izin verici/şımartan stil benimsemiştir.

Öneriler

Anne baba eğitiminin ve tutumlarının çocukların kişilik gelişimindeki yeri düşünülecek olursa, anne baba olmadan önce çiftlere anne baba eğitimleri verilebilir.

Üstün zekalı çocukların büyük başarılar ortaya koyabilecek kapasitede oldukları düşünülürse, anne babaların çocukların ihtiyaçlarını, gelişimlerini ve akademik başarılarını destekleyici tutumlar sergilemeleri konusunda bilgilendirilebilirler.

Anne babalara, benlik (kendilik) gelişimi konusunda okullar tarafından eğitimler düzenlenebilir. Üstün zekalı bireylerin kendilerini gerçekleştirebilecekleri ortamlar düzenlenebilir.

Öğretmenlere yönelik üstün zeka, üstün yetenek ve üstün zekalı öğrencilere yönelik yapılabilecek etkinlikler konusunda eğitimler verilebilir. Daha sonraki araştırmalarda, anne babalara yönelik eğitim programları düzenlenebilir. Çocukların benlik saygılarını, özgüvenlerini arttıracak çalışmalar yapılabilir.

Kaynakça

- Balcı, A. (2011). *Sosyal Bilimlerde Araştırma- Yöntem, Teknik ve İlkeler*. (9. Basım) Ankara: Pegem Akademi.
- Christensen, L.B., Johnson, R.B. ve Turner, L.A. (2015). *Araştırma Yöntemleri Desen ve Analiz*. (Çev. A. AYPAY) Ankara: Anı Yayıncılık.
- Cüceloğlu, D. (2000). *İnsan ve Davranışı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çelik, H.E. ve Yılmaz, V. (2013). *LISREL 9.1 ile Yapısal Eşitlik Modellemesi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Demoulin, D.F. (1999). A Personalized Development of Self-Concept for Beginning Readers. *Education, 120*(1).
- Gardner, H. (1993). *Multiple intelligences: The theory in practice*. New York: Basic Books.
- Garcia, F. ve Gracia E. (2009). Is Always Authoritative the Optimum Parenting Style? Evidence from Spanish Families. *Adolescence, 44*(173), p. 101-131.
- Greenberg, L.S. (1986a). Change process research. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 54*, 4-9.
- Heppner, P.P., Wampold, B.E. ve Kivlighan, D.M. (2013). *Psikolojik Danışmada Araştırma Yöntemleri*. (Çev. D.M. SİYEZ) Ankara: Mentis Yayıncılık.

- Maccoby, E. E. ve Martin, J. A. (1983). Socialization in the Context of the Family: Parent-Child Interaction, P.H.Mussen, ve E. M. Hetherington (Ed.), *Handbook of Child Psychology*, Cil IV Socialization, Personality and Social Development, New York, Wiley, p. 1-101.
- Marland, S. P. (1972). *Education of the Gifted and Talented: Report to the Congress of the United States by the U.S. Commissioner of Education*. Washington: U.S. Government Printing Office.
- Özgüven, İ.E. (2011). *Psikolojik Testler*. Ankara: Pdrem Yayınları.
- Wechsler, D. (1981). *Manual for the Wechsler Adult Intelligence Scale—Revised*. New York: Psychological Corporation.